

05

Tina Milavec

Smisel arheologije

Arheologi opazujemo človeka in njegovo početje skozi resnično dolgo obdobje, praktično od začetka. To je obenem privilegij in prekletstvo. Prekletstvo zato, ker nam zelo hitro postane jasno, da se iz preteklosti ničesar ne naučimo, znanemu pregovoru navkljub. Privilegij pa zato, ker ravno ob tem vidimo, da humanistične vede vztrajamo, čeprav ne moremo prepričati množic ali vsaj nekaterih ključnih posameznikov. Svet pač poganjajo druge stvari, kajne? Vendar smo humanisti trmasta in (bodimo v koraku s časom) odporna bitja, ki v svojo vlogo v svetu trdno verjamemo. Zato tudi spodnje vrstice o tem, zakaj ima arheologija smisel.

Arheologija je časovni stroj. Pelje nas med naše korenine, dobesedno razgrinja preteklost in s tem kompleksnost naših identitet. Kdo smo, od kod prihajamo in kam gremo. Ampak, ko spoznavamo prednamce, vedno spoznavamo predvsem sebe.

Ponovno nas obsedajo demoni, ki jim posebej ustreza, da se delimo na »mi« in »drugi«. Če opazujete človeštvo na tako dolge proge, kot to počnemo v arheologiji, vidite, kako vedno znova in znova nasedamo na istih čereh. Kako absurdno druge predalčkamo vsakič, ko nas je strah novega, neznanega, drugačnega, nerazumljenega. Arheologija razkriva, da sta tako naša človeškost kot naša krutost od vedno del nas, da se v bistvu ne spreminjamo in da se moramo za človeškost vedno znova boriti. Arheologija nam postavi ogledalo, izlušči, kaj je v nas prvinško človeškega. In s tem gradi mostove med nami in drugimi.

Arheologija osmišlja in kontekstualizira sedanjost. Ko stojite na točki s čudovitim razgledom ali ko imate kar naenkrat zlomljeno srce, ste se kdaj vprašali, koliko ljudi pred nami je gledalo iste gore, čutilo enako veselje, začudenje, jezo, strah, bolečino, obup? Arheologija nas uči prepoznavati univerzalnost, ki nas povezuje. Verjetno kdaj zaidete v muzej, ste videli, koliko se sandali nekega faraona ali pa rimskega vojaka razlikujejo od vašega novega modela za to sezono?

Ste videli, kako fascinantne so na primer jamske slikarije? V vsaki natančno upodobljeni mišici ali detajlu kožuha živali na steni se spogledate z njim ali z njo, ki je to naslikal ali naslikala. Desettisočletja med vama takrat ne obstajajo.

Arheologija šepeta tudi, ko zgodovina še molči in dviguje obrvi, ko glasovi iz preteklosti namerno zavajajo. Česar tudi nismo izumili šele pred kratkim. Brez arheologije si ljudje lahko domišljamo, da silno napredujemo.

Arheologija se ukvarja s preteklostjo, vendar ne živi v njej. Pri raziskavah našega izvora arheologi sodelujemo z mnogimi naravoslovnimi vedami. Skupaj najprej razstavljamo in potem sestavljamo sloje podatkov o življenju in naših identitetah. Humanistika ni nasprotje naravoslovja, tehnike in digitalnega, ampak je in mora biti njihova tesna sodelavka. In pogosto smo prav arheologi tisti, ki zastavljamo vprašanja, na katera v sodelovanju z drugimi vedami iščemo odgovore. Samo skupaj lahko kljubujemo poskusom manipulacije in razdvajanja z zlorabami zgodb o preteklosti.

Medtem ko nastajajo te vrstice, nastaja tudi članek o arheogenetskih raziskavah slovenskih poznoantičnih in zgodnesrednjeveških grobišč. V tej študiji se je jasno pokazalo, kako biološko ozadje neke skupnosti ne sovпада nujno z njeno zunanjo kulturno podobo. Druge sorodne študije so pokazale, kako so na zunaj podobne skupnosti lahko povsem različno organizirane in se različno odzivajo na iste stresorje. Tem zgodbam je skupno predvsem spoznanje, da se pri posploševanju o drugih skoraj vedno motimo. In da smo se ljudje verjetno vedno v veliki meri sami odločali, kot kdo se predstavljamo navzven in kdo so za nas tisti drugi. Tovrstni pogledi pod kožo našim prednikom povsem razorožijo vse tiste, ki uspevajo na račun kvalitativnega razvrščanja ljudi. Če si lahko sposodim naslovno izjavo iz intervjuja z nemškim genetikom Johannesom Krausejem v avstrijskem časopisu *Der Standard* marca 2026: genetsko smo vsi Afričani.

Kot lahko beremo v enem od drugih esejev v tej publikaciji, Slovenci smo tisti, ki govorimo slovensko. Arheologi vam lahko zatrdimo, da nam narodnega ponosa ni potrebno graditi na izmišljenih zgodbah, saj bogastvo odtisa preteklosti v prostoru, kjer živimo, odtehta vse piramide in kralje, ki jih morda kdo pogreša. Prostor in sledovi prednikov v njem ostajajo, mi pa prihajamo in odhajamo. Arheologi zato vidimo, da dediščina nekega prostora pripada vsem, ki z njo živijo, in tudi tistim, ki bodo šele prišli. In to nas združuje.

Arheologija pomirja, ker nas vodi tja, kjer se vsi najdemo. Brezčasno je domotožje v pismu vojaka,

bolečina staršev, ujeta v igrački v grobu otroka, strah velikaša pred minljivostjo in pozabo, zapisana v slavlolu, ljubezenska prisega, skrita v kosu nakita.

Arheologija rekonstruira pripoved o nas samih, o našem smislu. Brez smisla pa smo izgubljeni in osamljeni. Svari nas pred napuhom, nas opozarja, česa vsega nismo izumili šele mi, ampak mi davno tega. Davno pred atomsko bombo smo odkrili skrb za sočloveka. Humanistika je bila z nami tudi, preden so iznašli parni stroj, in bo z nami tudi, ko zmanjka elektrike.

Zakaj pa je arheologija smiselna izbira študija? Kogar niso prepričale zgornje besede, mu lahko naštejemo tudi povsem prozaične in praktične razloge. Ker daje širok nabor uporabnih znanj in praktičnih veščin ter ponuja skoraj brezkončne možnosti usmeritev in specializacij v artefaktne, terenske, teoretske, muzealske, konservatorske, raziskovalne, turistične, akademske, digitalne, dediščinske ali naravoslovno-tehnične smeri.